

СТАНОВИЩЕ

за присъждане на научно-образователна степен „доктор”
по професионално направление 2.3. „Философия (Съвременна философия)”

на **Поля Станчева Търколева**

докторант на свободна подготовка към катедра „История на философията”

Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”

на тема: *Гастон Башлар и психоаналитичната традиция*

от проф. д-р Димитър Денков, кат. „История на философията”

Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски”

Общо представяне на процедурата и докторанта

Предоставените материали и приложените процедури отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”. В творческата автобиография, списъка на публикациите и участията в научни форуми личи дълготрайният интерес на Поля Търколева към темата на дисертацията, първият опит за чието разработване е бакалавърската ѝ дипломна работа „Мечтанието на Гастон Башлар за познанието и науката” и последвалата ѝ магистърска теза „Човекът – „мечтател на думи” (Гастон Башлар)“. Развитието и задълбочаването на този интерес бележат: докторантурата ѝ по философска антропология към ИИОЗ, БАН, приключила през 2010 г. с отчисляване с право на защита; преминаването ѝ към докторантура на самостоятелна подготовка в катедра „История на философията“ към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; участие с доклади в няколко български и 10 международни научни форуми в Италия, Белгия и Германия. За трайния интерес свидетелстват редицата специализации в Словакия, Белгия и Италия, както и стремежът ѝ да овладее и усъвършенства френски, испански, английски и италиански език, което несъмнено е свързано и с проучването на множество първични и вторични източници. Това личи в списъка на ползваната литература от 158 заглавия и в множеството публикувани от Търколева преводи, сред които изпъкват особено трудовете на Г. Башлар „*Въздухът и сънищата. Опит върху въображението за движение*”, изд. Рива, София, 2007 и „*Моят бял лист и моята лампа*”, епilog от „*Пламъкът на свещта*”, Списание Нота Бене, брой 16, 2010. От приведените 12 научни публикации между 2006-2014 г. 6 пряко са свързани с темата на

дисертацията; три са на чужд език. Всичко това дава представа за Поля Търколева като квалифициран и опитен специалист в свързаните с делото на Гастон Башлар философски, психологически, художествено-творчески теории и най-общо в история на философията, доколкото използваните от нея основни понятия се проследяват във времето им развитие и приложение.

Актуалност на темата и метод на изследването

У нас няма особено изследване, посветено на Гастон Башлар и връзката на схващанията му за художественото творчество с психоаналитичната традиция. Затова работата на Поля Търколева запълва една липса в историко-философските изследвания. Така имаме характерната актуалност на просветителското първенство, което отчасти може да извини слабостите в сравнение с други съвременни изследвания, за които много от новостите тук са отдавнашни очевидности другаде. Същевременно дисертацията се опитва да въведе през предимно психологически представяна доктрина, каквато е психоанализата, теми от най-съвременните ѝ философски и естетически приложения през развитите от Башлар по-късни, феноменологически схващания за художествената практика и изживяването ѝ.

Най-общо методът на изследването е реферативен анализ и херменевтическа техника, телеологично насочена към приложение на понятието „трансдесендиране“ както към схващанията на Башлар и психоанализата, така и към поетическото творчество и съществуване изобщо.

Оттук идва и нередкото впечатление за изкуственост и преднамереност. Те са разбираеми и допустими в изследване, което има за обект представата за творчество като целенасочено усилие, осъществяващо се в трудно подвластни на рационалността художествени предмети и превърнати в реалност фикции.

Общо характеристика на дисертационния труд и приносите

Дисертацията е съставена от увод, който излага основните тези и моменти на работата, две почти ранообемни глави - *Психоаналитични подходи към изкуството, литературното творчество и човека; Езиковото и поетично измерение на човека*, заключение и две приложения с интервюта на В. Киоре и А. Видра, двама от съвременните изследователи на Башлар в посоката, която следва и Търколева. Стилът е научно-аналитичен, езикът е ясен, понятията се употребяват с един и същ смисъл, достатъчно разбираемо се реферират възгледи, като липсва ярко изразена критичност и противопоставяния; те биват давани предимно в обяснителен режим.

Заявената цел, „посредством възможностите на интердисциплинарното изследване, да разгледа различни концепции и подходи, интерпретации и научни възгледи, които предлагат разнообразни посоки за анализ на понятия като „мечтание”, „въображение”, „архетипове”, „сънища” и „поетически образи” с основен акцент върху психоаналитичната традиция и творчеството на Гастон Башлар“, се осъществява с постановката и развиването на следните тези:

Първа: *посредством произведението на изкуството и творческия акт се осъществява процес на трансцендиране. Сублимацията е разглеждана като катарзис и като трансцендиране на творческата същност на човека.*

Тя е свързана с уточняването на „трансцендирането”, което „следва да се разбира в общия му смисъл като надминаване, надмогване и преодоляване“ и стига до обособяването на идеята за двупосочния процес „**трансдесендиране**” – един термин на Ж. Вал, който Търколева прилага за по-задълбоченото разясняване на връзката между психоанализата и възгледите на Г. Башлар за поетическото творчество и преживяване в теза

Втора: *трансдесендирането е процес, насочен към дълбинните пластове на психиката, осъществяващ се чрез интуицията, поетическите образи и мечтанията. Процесът означава преодоляване, специфичен вид трансцендиране, насочено към вътрешността, към дълбинните структури на психиката.*

Използването на подобни термини и по същество неологизми за описание и разбиране на творческия процес, за да се избягвала тривиализацията, е достатъчно тривиален подход, макар да изглежда някак новаторски. П. Търколева не се е изкушила да го следва изцяло; предпочела е да представи по твърде традиционен начин „класическата“ психоанализа, за да обрисова контекста и влиянията, които Г. Башлар е изпитал. Вероятно поради убеждението, че има някак филиативни „модерни“ идеи, тя не проследява конкретни теми и негови произведения, в които се вижда това влияние. Впрочем те не са толкова много и представляват един етап в развитието му, достатъчно бързо преодолян с интереса и прехода му към феноменологията. В този план ходът от първата към втората глава може да се разглежда като преход от психоанализа към феноменология с откъслечни примери от Г. Башлар. Това става откъм убеждението за „психоаналитичната традиция, която за много философи, поети, художници и артисти през XX в., се е превърнала във философски и психологически фундамент за техните литературни и художествени произведения.“ (с. 13.), но след това се „открива, че феноменологичният метод е по-подходящ за

изследване на творческото въображение и поетичните образи, отколкото психоанализата“ (с. 19). Дотолкова това е по-общо отношение между аналитично-психологически и епистемологически и онтологически философски нагласи, като последните определено са предпочитани. Те се онагледяват в редица анализи на теми от конкретни творци и изследователи, като филиативните предубеждения на Търколева правят възможни сравнения, каквото например е това между Башлар и Борхес.

Това по същество са и приносните моменти в дисертацията, посочени и от авторката.

Основни забележки:

Основната ми критическа бележка е свързана с определената едностранчивост, която не позволява да се отиде отвъд писаните текстове на разглежданите автори, за да се излезе на обясняваща ги позиция. Почти навсякъде имаме представяне и сравняване на тези, но не и обяснение защо те имат такъв вид.

По-обстойно би могло да се разгледа влиянието на художествените фикции и на неосъзнаваната инерция на езика и образите върху теоретични схващания, както и характерната ирония на влиятелни художествени творци към претендиращите за по-дълбинни обяснения философски и психологически доктрини – тук много би помогнал именно примерът с Борхес, чиито „Фикции“ по същество задвижват или дават темите на множество т. нар. „пост-модерни“ теоретици. Струва ми се, че това би разкрило по-ясно взаимопроникването на стремящи се към рационални обяснения теории и неосъзнатото действие на инерциите в разбирането и преживяванията. За сметка на това се отдава по-голямо значение на схващането на езика като изразно средство на субективността, отколкото го оправдава действителността и на самия език, и на това, което обикновен се нарича „субект“ и се мисли като „индивид“. С подобно платоново недоверие към способността на поезията да влияе на истината, да я изказва, а не само да подражава на видимости, се недовижда тривиалността и на психоанализата, и на феноменологията, а в края на краищата и на Г. Башлар в обясненията на интерсубективността, при които се предполага онтологическото действие на един същностен и в голяма степен индивидуален субект, стоящ зад поетичските образи и преживяващите ги „душевни“ актове. Тук доста би помогнало едно по-обстойно разглеждане на „колективното безсъзнателно“ и постоянните, обикновено неуспешни опити то да се рационализира и снее в индивидуалното преживяване.

В дисертацията са представени съвременни изследователи и чрез анализ на техни текстове, и чрез собствената им интерпретация особено в интервюта с две показателни за темата на изследването приложения. Това е почти неизползван у нас метод в историко-философските изследвания, съчетаващ текста и документа със спомена и личното отношение и обяснение в интервюто. Дори да е особена форма на доказателството *ad hominem*, това дава облик на изследването, като документира лично отношение и открива възможност за проверка на предхождащото представяне. За жалост самите интервюта са дадени накрая и без анализ - вероятно поради оправдани опасения, че ще се напусне теренът на философското изследване и ще се премине в психоанализа на авторската рефлексия върху художественото и собственото творчество.

Заключение

Дисертационният труд на Поля Търколева е самостоятелно, дългогодишно провеждано изследване, подкрепено с достатъчен брой публикации и научни прояви с определен приносен характер.

Затова предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Поля Станчева Търколева по професионално направление 2.3. „Философия (Съвременна философия)”

29.04.2014

проф. д-р Димитър Денков